

Halide Edib Adıvar'ın (1884–1964) Öğretmenlik Mesleğinin Niteliğine İlişkin Görüşleri Halide Edib Adıvar's Opinions on the Qualification of Teaching Profession

Mustafa ŞANAL*

Özet

Bu çalışmada ülkemizde daha çok edebiyatçı ve yazar kimliği ile tanınan Halide Edib Adıvar'ın öğretmenlik mesleğine bakışına ve öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin neler olduğuna değinilmiştir. Halide Edib Adıvar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulu'nda Pedagoji ve Tarih dersleri öğretmenliği görevinde bulunmuş, bu görevi esnasında Horn'un eserini kendisinden de eklemeler yaparak Türkçeye çevirmiş ve bu eserinde öğretmenlik mesleğinin niteliğine ilişkin görüşlere yer vermiştir. Halide Edib Adıvar'ın bu eserde öğretmenlik mesleğinin niteliğine ilişkin olarak ileri sürmüş olduğu fikirlerin bazılarının günümüz eğitim anlayışında da kendisine yer bulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, öğretmenlik mesleği, öğretim yöntem ve teknikleri, kız öğretmen okulu, öğretmenlik mesleğinin nitelikleri

Abstract

In this study, the focus on is Halide Edib's opinions on the qualification of the teaching profession rather than on her well-known reputation as a literary figure in our country. She had been occupied as a teacher of pedagogy and history at the Woman Teacher Training School in Ottoman Empire When She translated Horn's Book and stated her opinions on the qualification of the teaching profession. It has been witnessed that her opinions have still been valid in the present approach to education.

Key Words: Halide Edib Adıvar, teaching profession, teaching methodology and techniques, woman teacher training school, qualifications of the teaching profession

Giriş

Halide Edib Adıvar, Türk okuru için milli edebiyat akımı içinde iyi bilinen bir yazar ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın Halide Onbaşısı'dır(Durakbaşı 2000, s.148). Halide Edib, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulu'nda (Dârümuallimât'ta) Pedagoji ve Tarih dersleri öğretmenliği görevlerinde bulunmuş, böylece teorik bilgilerini pratikte de uygulama imkânı bulan eğitimcilerimizden birisi olma özelliği göstermiştir. Horn'un “*İlm-i Tâlimin Psikolojik Esasları*” adlı eserini 1327 (1911)'de kendisinden de bazı ilaveler yapmak suretiyle “*Usul-i Tâlim ve Terbiye*” adı altında Türkçeye çevirmiş ve bu eseri de Dârümuallimât'ta ders kitabı olarak okutmuştur. Nitekim öğretmenlik mesleğinin niteliğine ilişkin görüşlerini bu eserde açıklama imkânını bulmuştur(Şanal, 2002, s.450–453; Şanal, 2005, s.48–150).

Bu çalışmada ülkemizde daha çok edebi yönü ile tanınan Halide Edib Adıvar'ın, eğitimci yönünden hareketle, öğretmenlik mesleğine bakışına ve öğretmenlik mesleği hakkındaki görüşlerinin neler olduğuna birinci ve ikinci dereceden önem arz eden kaynaklardan yararlanarak değinilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu çalışma;

a-*Halide Edib Adıvar'ın Hayatı,*

b-*Halide Edib Adıvar'ın Öğretmenlik Mesleğinin Niteliğine İlişkin Görüşleri* olmak üzere iki temel başlık üzerine temellendirilmiştir.

A- Halide Edib Adıvar'ın Hayatı

1884 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1893 yılında Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne kaydolmuş ve bu okulu 1901 yılında ilk mezun olan Türk kızı olarak bitirmiştir(Adıvar, 1992, s.6; Lewis, 2006, s.60). Ayrıca evinde dönemin ünlü kişilerinden biri olan Rıza Tevfik'ten Felsefe ve Sosyoloji, Salih Zeki'den de Matematik derslerini almıştır(Necatigil,1978,s.11–13). 1901'de okulu bitirir bitirmez Salih Zeki Bey ile evlenmiş(Enginün,1989, s.6), bu evliliğinden Ayetullah ve Zeki adında iki oğlu olmuştur.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi,/KAYSERİ, sanalnm@erciyes.edu.tr

1909 yılında Mısır'a gitmiş, oradan da İngiltere'ye geçmiştir. 1909 Ekim'inde tekrar İstanbul'a dönmüştür. Salih Zeki Bey'den 1910 yılında ayrılmıştır. Eşinden ayrıldıktan sonra o tarihlerde Dârümuallimât müdürlüğüne tayin olan Nakiye Hanım'ın evinde kalmaya başlamıştır. Devrin Maarif Nazırı Said Bey, Halide Edib'e öğretmenlik teklif etmiş ve Halide Edib(Enginün,1989, s.8–9), Dârümuallimât'ta Pedagoji ve Tarih öğretmenliğine getirilmiştir. Halide Edib, bu görevinin yanı sıra o dönemin gözde düşünce ve siyaset akımlarından Türkçülük ile ilgilenmiş, Türk Yurdu dergisinde yazıları yayımlanmaya başlamıştır. 1916 yılında Cemal Paşa'nın çağrısı üzerine Suriye'ye gitmiş, Beyrut, Lübnan ve Şam'da kız okullarının genel müfettişliği görevini yapmış, buralarda birkaç kız okulu açmış, Aintoura Darüleytamı'nı yönetmiş ve 23 Nisan 1917'de Doktor Adnan (Adıvar) ile evlenmiştir. Suriye'nin boşaltılması üzerine 4 Mart 1918 tarihinde eşi Adnan Bey ile birlikte İstanbul'a geri dönmüşlerdir. İstanbul'a geri döndükten sonra Halide Edib, Darülfünun'da 1918–1919 yılları arasında Batı edebiyatı derslerini okutmuştur. Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi üzerine Türk Ocağı, 18 Mayıs 1919'dan itibaren İzmir'in işgalini protesto eden mitingler düzenlemeye başlamıştır. Bu mitinglerden Fatih, Üsküdar, Haydarpaşa ve Sultanahmet mitinglerinde Halide Edib de konuşma yapmıştır. Bu mitinglerden en unutulmazı Sultanahmet mitingidir ve bu mitingdeki konuşmasıyla Halide Edib, “*Her ferdin içinde ezeli bir hak duygusu vardır ve milletleri meydana getirenler de fertlerdir*” diyerek o karanlık günlerde Türklere dost olarak Müslümanların ve Türk'ün gayesinin haklılığını anlatarak seslerini yükseltecek olan medeni milletlerin fertlerinden bahsetmiştir(Enginün,1989, s.15). İstanbul'un işgal edilmesi üzerine eşi ile birlikte Ankara'ya gelmiş, Kurtuluş Savaşı yıllarında onbaşı, çavuş ve başçavuş rütbeleriyle ordu emrinde çalışmıştır. Hem mandacılığı savunan fikirlerinden dolayı hem de 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na üye olması ve bu Fırkanın önde gelenlerinin Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatına kastetmek ve dinsel muhalefeti örgütlemekle suçlanarak mahkeme edilmesi üzerine, Halide Edib ve eşi Adnan Adıvar, toplam on dört seneyi bulacak olan yurt dışı serüvenine girmişler, yurda ancak Atatürk'ün ölümünden sonra dönebilmişlerdir. Bu on dört yıllık süre içerisinde Fransa, İngiltere, Amerika gibi ülkelerde bulunmuşlardır. Amerika'da iken Kolombiya Üniversitesi'nde misafir profesör olarak “Çağdaş Düşünce ve Edebiyatı” derslerini okutmuştur. Daha sonra aldığı bir çağrı üzerine Delhi İslam Üniversitesi'nde misafir profesör olan Halide Edib, Kalküta, Benares, Haydarabat, Aligar, Lahor ve Peşaver Üniversitelerinde çeşitli konferanslar vermiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'ye dönen Halide Edib Adıvar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü olmuştur. Bir ara Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili olarak seçilerek meclise girmiş, 1950–1954 yılları arasında İzmir milletvekilliği yapmıştır. Milletvekilliği görevinin bitiminden sonra tekrar üniversitedeki görevine dönmüş, 9 Ocak 1964 tarihinde İstanbul'da ölmüştür(Şanal, 2002, s.453–454; Necatigil, 1978, s.6)

B-Halide Edib Adıvar'ın Öğretmenlik Mesleğinin Niteliğine İlişkin Görüşleri

Yukarıda da değinildiği gibi Halide Edib, Dârümuallimât'ta meslek dersleri öğretmenliği yaptığı dönemde meslek dersleri ile ilgili olarak uygun bir ders kitabı olmadığını görmüş ve yabancı dil bilmesinin de vermiş olduğu avantaj ile İngilizce eserler arasında bulabildiği Pedagoji kitaplarını taramış, en sonunda da Horn'un kitabını kendisinden de bazı eklemeler yapmak suretiyle Türkçeye çevirmiş, bu kitap vasıtasıyla hem meslektaşlarına hem de Dârümuallimât ve Dârümuallimât öğrencilerine yardımcı olmayı planlamıştır. İşte Halide Edib, öğretmenlik mesleğinin niteliğine ilişkin görüşlerini bu eserde belirtme imkânını bulmuştur.

Halide Edib'e göre öğretim sürecinin dört temel unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar şunlardır;

a-Öğrenci,

b-Öğretmen,

c-Program,

d-Çevre. Öğrenci eğitim-öğretim faaliyetinin merkezinde bulunmaktadır. Bu dört unsur birbirine bir halkanın parçaları gibi bağlıdır. Ancak merkez halka konumunda mutlaka öğrenci olmalıdır. Günümüzde de yukarıda belirtilen unsurlar örgün eğitim sürecinin dört temel ögesi olarak kabul edilmektedir. Bu dört unsurdan birisi eksik veya noksan ise, örgün eğitim faaliyeti tam olarak gerçekleştirilememektedir. Halide Edib'in öğretmeni örgün eğitim sürecinin dört temel ögesinden birisi olarak görmesi ve öğretmenin bu süreç içerisinde oynayacağı role ilişkin görüşleri kendi cümleleri ile şu şekildedir(Halide Edib, 1327, s.25–27):

“Muallim, hayat ortağıdır. Zaten bizi teâli ettirecek şeyleri bize öğreten her şahıs muallimimizdir. Şakirdlerine nispeten daha tecrübekâr ve âlim olan muallimin şakirdlerinin hayatına büyük tesiri vardır. Fakat muallimler de ilimlerini ve tecrübelerini başkalarından aldıklarını unutmamalıdır. Irk-ı beşeri irşat eden büyük insanlar, şairler, âlimler bir muallimin memba-i nurudur. Tâlim ve terbiyenin mana-i hakikisi, ruhu uyandırmak ve tekâmülüne gayret etmektir. Hayatının en güzide hislerini, fikirlerini şakirdlerine ilga etmeyi bilen bir muallim veyahut muallime vazifesini anlamış demektir.”

Halide Edib, öğretimin dört temel ögesinden birisinin öğretmen olduğunu tespit ettikten sonra “*bir öğretmenin öğretim faaliyetinde başarılı olabilmesi için nelere dikkat etmesi gerektiği*” sorusunun cevabı üzerinde durmuştur. O’na göre iyi bir öğretmen, öğretim sürecinde verimli olmayı ve etkili bir öğrenmenin gerçekleşmesini istiyorsa aşağıda verilen etkenleri bir araya getirmek zorundadır. Bu etkenler şunlardır:

- a-Amacın belirlenmesi,
- b-Öğrencinin okula devam etmesinin sağlanması,
- c-İyi bir programın tertibi,
- d-Gerekli olan ortamın, çevrenin sağlanması,

e-Belirlenen amacın gerçekleştirilmesi(Halide Edib, 1327, s.30–31). Bu amaç doğrultusunda

Halide Edib’e göre eğitim öğretim süreci içerisinde öğretmene önemli görevler düşmektedir. Her şeyden önce öğretmenlerin en büyük görevi; öğrencilerinin etkili ve verimli bir eğitim-öğretim hizmeti almalarından birinci dereceden sorumlu bireyler olmalarıdır. Bu nedenle öğretmenlerin öğrencilerine öğretmeyi amaçladıkları bilgiler, onların zihinsel gelişimlerine uygun ve onlarda merak ve yaratıcılık duygularının gelişmesine katkıda bulunmaya yarayan türden bilgiler olmalıdır. Öğretmenler gerek bedensel ve gerekse de zihinsel olarak çocukların gelişimlerinin istenilen yönde olmasına özen göstermelidirler. Dolayısıyla öğretmensiz bir öğrenci düşünülemediği gibi, öğrencisiz bir öğretmen de düşünülemez. Çünkü öğretmen, hayatın kendisini her yönü ile öğrencisine tanıtan bir bireydir. Tecrübesiz olan öğrenci, hayatı tam olarak bilemez, ama öğretmen ona hayatı tefsir edebilir. Öğretmenler, kendi yaşam tecrübelerinden de hareket ederek öğrencilerine hayatın iyi, kötü, fena yönlerini ve diğer hakikatlerini öğretmelidirler(Halide Edib,1327, s.31–32). Öğretmek, öğrenme sürecini yönlendirmek demektir. Bundan dolayı öğretmenin eğitim-öğretim sürecindeki görevi öğrencilerin öğrenmesine klavuzluk yapmak ve yardım etmek olacağı için öğretmenin yardım etmek amacı ile yapacağı ilk şey, öğrenme hedeflerini eğitim-öğretim sürecinin başında açıklamak olmalıdır(Büyükkaragöz-Muşta-Yılmaz,1998 s.16;Şanal, 2005, s148–149; Ergün-Ergezer-Çevik-Özdaş, 1999, s.82–88).

Halide Edib, daha sonra “*iyi bir öğretmenin hangi özellikleri taşıması gerektiği*” sorusunun cevabı üzerinde de durmuştur. Halide Edib’e göre iyi bir öğretmen;

- a-Uzmanlık alanına hakim olmalı,
- b-Öğrencilerini iyi tanımalı, bunun için de gerekli öğretim yöntem ve teknikleri hakkında bilgi sahibi olmalı,
- c-Ahlâklı olmalı,

d-Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği özelliklere sahip olmalıdır(Halide Edib, 1327, s.35–36). Günümüz eğitim anlayışında da öğretmenlerin yeterli alanları olarak üç önemli özellikten bahsedilmektedir(Sönmez,2006, s.291–293). Bu özellikler şunlardır:

a-Alan Bilgisi: Öğretmen yetiştirme programlarında öğretmen adayının belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması amaçlanmaktadır.

b-Öğretmenlik Meslek Bilgisi: Öğretmenin bir alan ya da konuyu çok iyi bilmesi öğretimin önkoşulu olmasına karşılık, başarılı bir öğretim için tek başına yeterli değildir. Öğretmen, *bildiğini nasıl öğretebileceğini* de bilmelidir. Bir öğretmenin bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması yanında aynı zamanda öğretmenlik mesleği ile ilgili bazı bilgi ve becerilere de gereksinimi vardır. Öğretmenlik meslek

bilgisi kapsamında öğretmen adaylarına, öğretme ve öğrenme olmak üzere iki temel sürece ilişkin yeterlikler kazandırılmalıdır.

c-Genel Kültür: Öğretmen adaylarının sahip olması gereken alan bilgisi ve meslekle ilgili beceriler yanında bazı alanlarda da ek bilgilere gereksinimleri olmakta, öğretmen adaylarının geniş bir dünya görüşüne ve genel kültüre sahip olması gerekmektedir. Öğretmenenden beklenen sadece belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması değil, olayları, insanı, toplumu ve dünyayı ilgilendiren bir takım sorunları görebilmesi ve bunlar için çözüm yolları düşünebilmesidir. Bunun için de öğretmen adaylarının, insan bilimleri-sosyal bilimler-kültür bilimleri olarak nitelendirilen felsefe, sosyoloji, güzel sanatlar gibi alanlarda genel bir bakış açısına sahip olmaları gerekmektedir(Şişman,1999:11). Halide Edib'in yapmış olduğu tasnifin günümüz şartlarında da genel geçerliliğini koruduğu yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında kendiliğinden ortaya çıktığı görülecektir. Hatta yazar, öğretmenlerin ahlâklı bireyler olmalarını da önermek suretiyle olaya daha geniş ve farklı bir boyut daha katmıştır(Şanal,2005, s.149).

Halide Edib, bir öğretmenin meslekî açıdan kendisini yetiştirmesinin öğretmene sağlayacağı faydaların neler olacağını Eflatun'un şu veciz sözünü örnek göstererek ifade etmeye çalışmıştır(Halide Edib, 1327, s.35):

“İnsan kendinde olmayan bir şeyi başkasına veremeyeceği gibi bilmediği bir şeyi de başkasına öğretmez.”

Halide Edib'e göre öğreteceği konuları iyi bilmeyen yani alanına tam olarak hâkim olamayan bir öğretmen, öğretmeye çalıştığı konu ile ilgili en basit şeyleri dahi öğretirken zorlanacaktır. Oysa öğreteceği konuları iyi bilen ve alanına tam olarak hâkim olan öğretmenin kendisine karşı olan özgüveni yüksek olur. Kendisine alanı dışında bir soru sorulduğunda, herhangi bir sakınca veya rahatsızlık duymadan kendisine sorulan sorunun cevabını bilemediğini söyleyebilir. Oysa yeterli alan bilgisine sahip olmayan bir öğretmen ise, kendisine bilmediği bir soru sorulduğunda hemen sinirlenip öğrencilere ters ve yanlış bir cevap verebilir. Alanına hâkim olan bir öğretmenden öğrencilerine saygı ve sevgi davranışı göstermesi de beklenmelidir(Halide Edib, 1327, s.35-37).

Etkili ve verimli bir öğretim sürecinin sağlanmasında sadece yeterli alan bilgisine sahip olmanın yeterli olamayacağını düşünen Halide Edib, öğretmenlerde şu iki temel özelliğin de mutlaka bulunması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır ki, bu iki temel özellik şunlardır:

a-Öğretim ilke ve yöntemleri hakkında bilgili ve tecrübeli olmak (nasıl öğreteceğini bilmek,

b-Öğrencilerini yakından tanımak. O'na göre öğretmenler, özellikle “*öğretme*” sanatı hakkında yeterli bilgiye ve yeterliliğe sahip olmalıydılar. Halide Edib, bu konudaki görüşünü şu cümleleri ile dile getirmiştir(Halide Edib, 1327, s.40):

“Öğretmen olmak için ne mevzûunu bilmek ne de talebesini bilmek kâfidir. Buna bir de öğretebilmek iktidarı mazmûm olmalıdır. Öğretebilmenin iki menbâî vardır. Biri irsî, diğeri kesbîdir. Cidden büyük bir muallim, büyük olarak doğmuştur. Bazen bir muallimi tâlim ve terbiye de büyütebilir. Fakat muallimin istidât-ı şahsiyesi kesbî istidâdından daha mühimdir. İstidâtlı bir muallim usûl-i tederisi bilmeden de okutabilir; fakat istidâtsiz bir adam usûl-i tederisi bilse de okutamaz. Tâlim ve terbiye istidât-ı zâtiyi meydana çıkarır ise de onun yerini tutamaz.”

Halide Edib'in yukarıda verilen ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, öğretmenler, ya doğuştan sanatkâr olarak doğarlar, ya da öğretim sanatını sonradan hayat içerisinde öğrenirler. Bu nedenle bir öğretmen, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği becerilere ister doğuştan isterse sonradan sahip olsun, öğretim yöntemleri hakkında mutlaka bilgi sahibi olmalıdır. Halide Edib, bir öğretmenin herhangi bir öğretim yöntemini bilmesinin zorunluluğunu ise şu cümleleri ile ifade etmiştir(Halide Edib, 1327. s.40):

“Her muallim fennî bir usûl bilmeli ve onu istîmal etmelidir. Bunun da birkaç sebebi vardır. Çünkü usûl bir şeyi icrâ etmenin tarzıdır. Saniyen mademki usûlsüz öğretilmiyor. O halde en iyi usûlü kullanmalıdır.”

Halide Edib, öğretmenlerin öğretim faaliyetinde başarılı olabilmeleri için mutlaka Psikoloji ilminin verileri hakkında da bilgi sahibi olmalarını şart olarak görmüştür. Halide Edib'e göre bir öğretmenin Psikoloji bilmesi, o öğretmenin Psikoloji bilmeyen bir öğretmenden şu açılardan daha avantajlı olmasına yol açmaktadır(Halide Edib, 1327, s.44):

- a-Öğretmene bilgisini tatbik edeceği sahayı daha iyi tanınmasına fırsat sağlar,
- b-Öğretmenin kendisine olan özgüveninin daha da artmasını sağlar,
- c-Öğretmenin ilmî açıdan gelişiminin olumlu yönde olmasını sağlar.

Öncelikle bir öğretmenin Psikoloji ilmî hakkında bilgi sahibi olması ona öğretmeye çalıştığı konuları daha iyi tanınmasında yardımcı olmaktadır. Çünkü öğretmenler öğrencilerinin zihinsel ve bedensel gelişimlerinden birinci derecede sorumlu olan kişilerdir. Psikoloji bilimi de insan beyninin çalışma esasları, öğrenmenin beyinde nasıl gerçekleştiği gibi bir öğretmenin bilmesi gereken uğraşlarla ilgilenmekte, bulmuş olduğu verileri açıklamak suretiyle de öğretmenlere yardımcı olmaktadır. Öğretmenler Psikoloji ilmînin ortaya koymuş olduğu bu verilerden yararlanarak kişilik, karakter, zihinsel gelişiminin nasıl oluştuğu gibi konularda bilimsel bir görüşe sahip olmaktadır. Bu noktada esas olan şey, öğretmenlerin öğrenmiş oldukları bilgileri sağlıklı ve doğru bir şekilde eğitim-öğretim faaliyetlerinde uygulayabilmeleridir. Öğretmenlerin alanlarına hâkim olmaları, onlarda kendilerine karşı duymuş oldukları şahsi özgüvenlerinin gelişmesine yol açacaktır. Çünkü bilgili olmak aynı zamanda güçlü olmak demektir (bilgi kudrettir). Bilgili olan ve bildiği şeyleri öğrencilerine iyi ve etkin bir biçimde öğrettiğinin farkında ve bilincinde olan bir öğretmen, kendisine karşı duyduğu öz güveni sağlam temellere oturmuş bir birey konumuna gelmektedir(Halide Edib, 1327, s.44-47).

Halide Edib'e göre Psikoloji biliminin öğretmene sağlamış olduğu diğer bir yarar da şahsî yararadır. Her şeyden önce öğretmenler Psikoloji ilmini sadece kendilerine öğretim faaliyetinde yapacak olduğu yararı düşünerek öğrenmeye çalışmamalıdır. Psikolojiyi *pozitif bir bilim olduğu için ve hakikatin bilgisini araştırdığı için öğrenmelidirler*. Psikoloji, öğretmene karşılaşmış olduğu sorunu en ince ayrıntılarına kadar düşünmesini ve o mesele ile ilgili en küçük teferruatı dahi dikkate almasını öğretir. Yaşamında karşılaşacağı sorunlardan hangilerinin önemli, hangilerinin ise önemsiz olduğu yolunda fikir yürütebilmesinde yardımcı olur. Psikoloji sayesinde öğretmen, öğrencilerini yakından tanıma fırsatı elde eder. Kendi kendini eleştirebilme yeteneğine sahip olma fırsatına kavuşur. Kullanmış olduğu öğretim yönteminin iyi veya kötü olup olmadığını anlayarak kimseye sormadan değiştirebilme veya geliştirebilme yeteneğine sahip olur. Ne eski yöntemleri, bu yöntemler eskidir diye beğenmezlik yapma, ne de yeni yöntemleri, bu yöntemler yenidir diye peşin olarak kabul etmeme yeteneğine sahip olur. Her şeyden öte Psikoloji bilmek öğretmene, *öğretim faaliyeti esnasında doğru ve genel geçerliliği olan bir öğretim yöntemini seçmede ve uygulamada yardım eder*(Halide Edib, 1327, s.49-50).

Halide Edib'e göre öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyeti esnasında kullanabilecekleri altı tane öğretim yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemler şunlardır:

- a-Umumî ve hususî yöntemler,
- b-İstikrâî ve Kıyasî yöntemler,

c-Usûl-i fennî ve usûl-i tecrübî yöntemleri(Halide Edib, 1327, s.41-42). Umumî yöntem, öğretmenlerin konu ve ders ayırt etmeksizin her derste kullandıkları yöntemdir. Hususî yöntem ise konuya ve dersin amacına göre öğretmen tarafından tespit edilen bir yöntemdir. Örneğin Hesap dersinde, herhangi bir yöntem rast gele olarak kullanılamaz. Bu derste kullanılacak olan yöntem mutlaka Hesap dersinin öğretimini kolaylaştıracak bir yöntem olmalıdır. Usûl-i istikrâî yöntemi, *tümevarım yöntemi*, kıyasî yöntem ise *tümdengelim* yöntemidir. Özellikle Hendese dersinin öğretiminde kullanılan yöntem kıyasî yöntem (tümdengelim) olmalıdır. Öğretmenler öğrencilerine hem Usûl-i istikrâî yöntemini hem de kıyasî yöntemi öğretmelidir. Her şey usûl-i istikrâî yöntemi ile öğretilemez. Sadece kıyasî yöntem ile de öğretilemez. Eğer sadece bu yöntem ile öğretilmiş olsaydı, okulların eski Cizvit okullarının yeknesaklığından belirgin bir farkı kalmazdı. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde önemli olan şey, *çocuklara az şey söyleyip onları kendi kendilerine çok şey bulmaya sevk etmektir*. Bu nedenle özellikle ilkokullarda usûl-i istikrâî yöntemi kullanılmalıdır. Usûl-i tecrübî yöntemi, öğretmenin tamamıyla geçmiş yaşantılarından ve tecrübelerinden öğrendiği ve öğretim faaliyetinde kullandığı yöntemdir. Usûl-i fennî yöntemi ise bilimsel esaslar gereğince tecrübe ve deneysel çalışmalar sonucunda tespit edilen fennî bir yöntemdir. Bu nedenle öğretmenler özellikle fennî yöntemler hakkında bilgilendirilmeli ve eğitim öğretim faaliyetlerinde bu yöntemlerden en az bir veya birkaçının uygulayıcısı olmalıdırlar(Halide Edib, 1327, s.147-149). Ancak Halide Edib'e göre iyi bir öğretmen olabilmek için sadece yöntem bilmek ve bu yöntemin iyi bir uygulayıcısı olmak da tek başına yeterli bir etken değildir. Her şeyden önce bir öğretmen, *öğretmenlik yapabilecek kudret ve iktidara sahip olmalıdır. Kullanmış olduğu yöntemin bir amaç değil bir araç olduğunu kesinlikle unutmamalı ve öğrencilerinin hiçbirisine bu kullanmış olduğu yöntemi hissettirmemelidir*. Çünkü yöntem vücudun iskeletine benzemektedir. Çıplak bir vücudun dış

görünümü yani manzarası çirkindir. Bir yöntem ne kadar iyi olursa olsun, bu yöntem öğretmen tarafından uygulanabildiği ve kullanılabilirliği kadar iyidir. Bu noktada önemli olan şey, öğretmenin hangi yöntemi ne zaman ve nasıl kullanacağını veya değiştireceğini iyi bilmesi meselesidir(Halide Edib, 1327, s.42). Öğretimin en önemli unsurlarından birisi öğrenci ise, diğeri de öğretmendir. Öğretim birinci derecede bunların karşılıklı etkileşimi ile oluşmaktadır. Konu, çevre, araç-gereç, yönetici, ebeveyn gibi etmenler yalnızca öğretmenle öğrenci arasındaki etkileşimi geliştirici unsurlardır. Bu nedenle eğitim-öğretim faaliyetinde öğretmenin öğretim metodunun seçilmesi yönünde çok önemli bir görevinin olduğu kendiliğinden görülecektir. *Çünkü öğretimde metot, öğretmen unsuruyla anlam kazanır*(Alıcıgüzel,1979, s.30).

Öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin, sahip olduğu bilgileri öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz. Bu nedenle öğretmenin, Halide Edib'in yukarıdaki açıklamaları da göz önüne alındığında, öğretme becerisine sahip olması gerekmektedir. Öğretmenler bu beceriyi, öncelikle öğretmen yetiştirme programlarında yer alan öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ve uygulamalarıyla kazanırlar. Bu beceri öğretmenin öğretmenlik deneyimi ile birlikte ve hizmet içi eğitim yoluyla meslek yaşamı süresince gelişir. Ancak öğretmenin bu konuda kendini geliştirebilmesi için yeniliklere ve değişime açık olması, kendi sınıf içi etkinliklerini sürekli olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Günümüz eğitim anlayışında etkili bir öğretimde bulunması gereken meslekî beceri ve yeterlilikler şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- a-Öğretim sürecini planlama,
- b-Çeşitlilik getirebilme,
- c-Öğretim sürecini etkili kullanabilme,
- d-Katılımcı eğitim ortamı düzenleme,
- e-Öğrencilerdeki gelişimi inceleyebilme(Erden,1998, s.44; Demirel-Kaya, 2007, s.361–362).

Halide Edib'e göre öğretmenler öncelikle parçadan bütüne, somuttan soyuta öğretim ilkelerini benimseyip, öğretecekleri konuların kolaydan zora doğru bir seyir takip etmesine dikkat etmelidirler. *Öğrencilerin bir şeyi tam olarak anlamaları demek o şeyi tam olarak yapabilmeleri anlamına gelmelidir.* Yani öğretmenlerin *“önce öğret, sonra yaptır”* diye formüle edilebilen öğretim ilke ve yöntemlerini benimsemeleri gerekmektedir. Kısacası teorik bilgilerin öğretimi yanında, öğretilen bu teorik bilgilerin pratik olarak uygulanır hale gelmesi de sağlanmalıdır(Halide Edib, 1327, s.85–87). Öğretmenler, öğrencilerine öğrettikleri konuların onların eski öğrendikleri konular üzerine bina etmelerine dikkat etmelidirler. Halide Edib, buna *“hazm-ı dimağ”* adını vermektedir(Halide Edib, 1327, s.89). Öğrencilerin bildikleri şeylerden hareket ederek bilinmeyen şeyleri öğrenmeleri onlarda;

- a-Merak duygusunun gelişmesine,
- b-Birbiriyle ilgisi olan veya olmayan bilgiler arasında bir bağlantı kurabilme yeteneğinin ortaya çıkmasına,
- c-Nihayetinde de bilinen bir bilgiden bilinmeyen bir bilginin öğrenilmesi faaliyetinde yararlanılması öğrencilerde bir kudret hissini gelişmesine yol açar. Bu sayede öğrencilerde öğrenebilmek ve anlayabilmek yeteneği gelişmektedir(Halide Edib, 1327, s.92).

Halide Edib'e göre öğrencilerin bildikleri bir bilgiden yararlanarak bilmedikleri veya o anda bilmedikleri bir bilgiyi öğrenebilmeleri için birtakım etkenlerin bir arada olması gerekmektedir. Bu etkenler şunlardır(Halide Edib, 1327, s.83–94):

- a-Öncelikle ortada daha önceden öğrenilmiş bir bilginin olması gerekmektedir.
- b-Yeni öğrenilen o bilgiye karşı öğrencinin ilgisi ve dikkatinin olması gerekmektedir. Çünkü ancak dikkat vasıtasıyla eski ve yeni bilgiler arasında bir bağlantı kurulabilir.
- c-Öğrenilecek konuya karşı öğrencilerin istekli ve gönüllü olmaları gerekmektedir. Hiçbir öğretmenin öğrenme kabiliyeti olmayan ve öğrenmek istemeyen bir çocuğa zorla hiçbir şey öğretemeyeceği asla unutulmamalıdır.
- d-Öğrencilerin madden ve manen sağlıklı bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bedenî bir rahatsızlığı olan, hasta olan bir çocuğun aktif olarak öğrenme faaliyetine katılmayacağı önceden

bilinmelidir. Öğretmenler, öğrencilerinin herhangi bir alanda edinmiş oldukları bilgileri başka bir alana transfer ederlerken karşılaşılabilecekleri güçlüklerin ve zorlukların bilincinde olmalıdırlar. Örneğin örmecilik sanatında becerikli olan bir öğrenciden doğramacılıkta da başarılı olması beklenmemelidir. Bu öğrencinin diğer bir örgüyü kolaylıkla öğrenebileceği unutulmamalıdır. Yine Matematik dersinde çok başarılı olan bir öğrenciden aynı başarıyı Edebiyat dersinde de göstermesi beklenmemelidir(Halide Edib, 1327, s.54–65). Halide Edib, bu fikirleri ile eğitim yolu ile kazanılan bilgi ve becerilerin nasıl transfer edileceğine ilişkin görüşlerini açıklamaya çalışmıştır.

Halide Edib, çocukların dış ve iç dünyaları arasında sağlıklı bir denge kurabilmeleri için öğretmenlerden onların duygusal gelişimlerinin üzerinde de durmalarını istemiştir. Halide Edib, öncelikle çocukların “*havâss-ı hamse*” olarak isimlendirdiği beş duyularının neden eğitilmesi gerektiği sorusuna cevap arayarak konuya açıklık getirmeye çalışmış, bu beş duyunun neden eğitilmesi gerektiğini aşağıda verilen gerekçeler ile açıklamaya çalışmıştır(Halide Edib, 1327, s.71–72):

1-Öncelikle çocukların duygusal açıdan eğitilmeleri, onlarda dış çevrelerinde her gördükleri şeyi tetkik ve her mesele karşısında uyanık ve dikkatli olma halini ortaya çıkarır. Yeni bir şey öğrenirken öğrendikleri şeyin her yönü ile tetkik ve incelenmesi gerektiği duygusunun içsel olarak yerleşmesini sağlar.

2-Duyguların eğitilmesi ile çocukların dış dünya hakkında doğru ve detaylı bir bilgiye sahip olurlar.

3-Duyguların eğitilmesi çocuklarda tabiatı merak etme duygusunun gelişmesine yol açar. İşte öğretmenler çocuklarda bu duygunun gelişmesi için onlara mutlaka Tarih-i Tabii dersi okutmalıdırlar. Çocuklar eşyayı ve eşyanın mahiyeti hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Bu da duyu organları vasıtasıyla olur.

4- Çocukların duygusal açıdan eğitilmeleri onlarda estetik duygusunun gelişmesinde etkili olur. Çünkü *güzellik hakikat değildir. Doğrudan doğruya duyu organları vasıtasıyla elde edilen göreceli bir izlenimdir.* Mimar, heykeltıraş, müzisyen olacak öğrencilerin estetik ve yaratıcılık duygusunun gelişimi için mutlaka duygusal açıdan eğitilmelerine daha fazla önem verilmelidir.

Halide Edib, bu gerekçelerden sonra duyguların nasıl eğitileceği ve terbiye edileceği mevzusu üzerinde durmuştur. Duyguların eğitiminde öğretmenler mutlaka haricî şeylerden yararlanmalıdırlar. Yani soyut şeylerden daha ziyade somut şeylerin öğretimine ağırlık vererek öğretimde somut materyallerden istifade etmelidirler. Bu nedenle derste öğrettikleri şeylerin resimlerini veya benzer şekillerini mutlaka öğrencilerine göstermelidirler. Böylece öğrencilerin birden fazla duyu organları ile öğretim faaliyetine katılımları sağlanmış olmaktadır(Halide Edib, 1327, s.73–74). Ayrıca ders programlarına El İşleri, Yazı, Resim, Müzik gibi dersler konulmalıdır. Bu dersler ile çocuklarda araştırma ve inceleme duygusunun yanı sıra güzellik ve estetik duygularının da gelişmesi sağlanabilecektir. Çocuk böylece dış çevresinde bulunan eşyaların bakılmaya, dinlemeye, parçalamaya ve nihayet anlatmaya layık şeyler olduğunu öğrenecektir. Yine okulda mutlaka, hayvanat, nebatat müzeleri veya koleksiyonları olması gerekmektedir. Bu koleksiyonlardaki tüm eşyalar bizzat öğrencilerin kendilerine getirilmeli veya buldurulmalıdır. Halide Edib, okulda koleksiyonların neden bulunması gerektiği sorusuna şu kısa cümleleri ile açıklık getirmeye çalışmıştır(Halide Edib, 1327, s.75):

“Mektep tarafından talebeye muhtelif koleksiyonlar toplattırmaktan maksat talebeye koleksiyon yaptırmak değil onlara tabiiyyuna mahsus bir his-i tedkik vermektir. Maddeten her ormanın başında bir adam kendisine “dur, bak, dinle” demelidir.”

Halide Edib’e göre koku alma duygusu yeteri kadar eğitilmemiş, koku alma duygusu yeteri kadar gelişmemiş olan öğrencilerin güzellik ve estetik duygularının gelişimi de yeterli düzeyde olmamaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde koku alma duygusunun eğitimine önem verilmesinin temelinde bu duygunun güzellik ve estetik duygusunun gelişiminde oynamış olduğu rol yatmaktadır. Örneğin çiçeklerin, otların, çeşitli bitkilerin kokularını bilen öğrencilerde güzellik ve estetik duygusunun gelişimi daha hızlı ve olumlu olacak hem de öğrenciler duymuş oldukları kokulardan o bitkinin, o çiçeğin hangi bitki olduğunu o bitkinin, o çiçeğin gerçek objesini dahi görmeden hemen anlayabileceklerdir(Halide Edib, 1327, s.76).

Halide Edib, duyguların eğitimi esnasında öğretmenlerin yapmış olduğu hataların ve yanlışların neler olduğu konusuna da açıklık getirmeye çalışmıştır. Ona göre bu hatalar şunlardır:

1-Öğretmenlerin çoğu kitabî bir öğretimde bulunarak öğrencilerine eşyanın kendisini göstermeden o eşyayı kitapta anlatılan hali ile öğretmeye çalışırlar.

2-Böylece öğretmenler, çocuğun hayatında hiç görmediği, görüp de idrak edemediği bir eşyayı çocuklara ezbere öğretirler.

3-O maddenin, eşyanın gerçek objesini çocuklara göstermeden öğretmeye çalıştıkları için, öğrencilere hiç görmedikleri bu maddenin, eşyanın tarifini yaptırmaya çalışırlar.

4-Çocuklara herhangi bir konuyu, maddeyi, eşyayı öğretirken, çocukların bunları yeterince tetkik edebilmesi için gerekli olan zamanı vermezler.

5-Çocuklara anlatmış oldukları konulardan ne anladıklarını ve bu konular hakkında ne düşündüklerini sormadan ziyade, onlara ne görmeleri, ne anlamaları gerektiğini anlatmaya çalışırlar.

6-Renkler ve şekillerin öğretiminde bulunurlarken işitme ve görme duyarlarının önemine ve etkisine yeteri kadar önem vermezler.

7-Öğretmenlerin öğretim faaliyetinde sıklıkla yaptıkları yanlışlıklardan birisi de öğrencilere, daha önceden öğrenmiş oldukları şeyleri bolca tekrar ettirmek suretiyle onların dersten sıkılmalarına yol açmış olmaları sorunudur.

8-Eşya dersinde âlem-i haricide (dış çevrede) bulunan eşyaların birbirleri arasındaki ilişkilerine, benzerliklerine, farklılıklarına yeterince yer verilmemekte ve bu benzerlikler ve farklılıkların neler olduğu öğrencilere model üzerinde gösterilmemektedir(Halide Edib, 1327, s.77-78). İşte Halide Edib'e göre öğretmenlerin duyguların eğitimi konusunda yapmış oldukları hatalar bunlardır. Öğretim ortamında öğrencilerin ilgisini çekmenin ve bunu sürdürmenin sırrı, derse öğrenci katılımını sağlamaktır. Derslere öğrenci katılımının sağlanması demek, aynı zamanda öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi, içeriğin açıklığa kavuşturulması, fikirlerin bireysel durumlara uygun hale getirilmesi, kavramaya yardımcı olunmuş olması anlamına gelmektedir. Günümüzde öğretmenler, yukarıda belirtilen özelliklere de uygun olarak öğrencilerinin derslere aktif olarak katılımlarını sağlamak amacıyla şu yöntemlere başvurumaktadırlar:

- 1-Görsel-işitsel materyaller kullanmak,
- 2-Cesaret vermek ve çeşitli sorular sormak,
- 3-Tartışmaya teşvik etmek,
- 4-Öğrencilerin yazılı olarak da derse katılımını sağlamak,
- 5-Değerlere açıklık kazandırma alıştırmalarını kullanmak,
- 6-Rol yapma ve benzetişim tekniklerini kullanmak,
- 7-Beyin fırtınası tekniğini kullanmak,
- 8-Yardımcı dokümanlardan yararlanmak,
- 9-İnformal testler vermek ve bu testlerden yararlanmak,
- 10-Yönlendirilmiş dinleme faaliyetlerini teşvik etmek,
- 11-"...öğrendim" ve "...merak ediyorum" ifadelerini kullanmalarını istemek,
- 12-Ek çalışma yapmalarına rehberlik etmek(Özdemir-Yalın,1998, s.58-60).

Halide Edib, geçmiş yıllarda öğretimde özellikle hafıza eğitimine önem verildiğini, bu nedenle öğretilen bilgilerin kuru kuruya ezberletirildiğini, bunun öğrenme için yeterli olduğunun zannedildiğini vurgulayarak, zamanla ezberciliğin yanlış bir öğretim yöntemi olduğunun anlaşılmasına başladığını ifade etmiştir(Halide Edib, 1327, s.98-99). Halide Edib, hafızanın eğitim ve öğretimde önemli bir yerinin olduğunu, geçmiş dönemlerde hafızaya her türlü bilginin doldurulmaya çalışıldığını, bunun verimsiz ve etkisiz öğrenmelere yol açtığını belirttikten sonra hafızanın eğitilmesinde dikkat edilmesi gereken hususları açıklamaya çalışmıştır. O'na göre hafızanın eğitilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır(Halide Edib, 1327, s.100-104):

- 1-Sağlıklı bir bedene sahip olmak,

- 2-Zihnin ve bedeninin yorgun olmaması,
- 3-Öğrencilere öğretilen konuların onların dikkat ve ilgilerini çekecek bir tarzda öğretilmesi,
- 4-Bol bol tekrarlarla bulunulması,
- 5-Anlatılan konuların öğrenciler tarafından iyi ve etkili bir şekilde anlaşıldığının kesin olarak tespit edilmesi,
- 6-Öğrencilere çalışma alışkanlığının yanı sıra onlara etkili ve verimli bir şekilde ders çalışma yollarının ve yöntemlerinin öğretilmesi,
- 7-Öğrencilere bir konu hakkında nasıl düşünüleceğinin ve nasıl yorum yapılacağına öğretilmesi,
- 8-Öğrenci tarafından tam olarak bilinmeyen veya hiç anlaşılmayan konuların ezberletirilmesinden kaçınılması.

Halide Edib, bu açıklamaları yaptıktan sonra ezbere dayanan öğretimin ne anlama geldiğini, faydaları ve zararlarının neler olduğunu şu cümleleri ile açıklamaya çalışmıştır(Halide Edib, 1327, s.105-106):

“Ezberden öğrenmek öteden beri mevcut olduğu gibi kitaplar olmadığı zamanlarda câri idi. Ezberlemenin manası zekânın temsil ettiği malûmâtı tekrar edebilmektir ve bu manasıyla ezberleme dimağın mühim bir kabiliyetidir. Fakat bugün, husûsiyle bizde ezberlemek, zihnimiz(in) hiç anlamadığı kelimeleri bir bir arkasına tekrar etmektir. Böyle mihânîkî bir tarzdaki tekrarın, dimağda hem suret-i teâmülü hem de neticesi fenadır. Bu halde ezberleyen dimağ manayı hazm edemediğinden gayr-ı faâl bir halde bulunur; tekâmül etmez; yalnız bir şeyler kaydeder. Muhakeme etmez; dağılır ve nihayet bî-lüzûm yükler altına girmiş olur. Fena ezberleme zekâyı kullanmaksızın yalnız havâssın vasıtasıyla, iyi ezberleme ise hem havâss hem zekâ vasıtasıyladır. Şunu da hatırd tutmalıdır ki bir şakirdin hayatında severek ezberlediği bir devir vardır ki altı ile on beş yaş arasındır. İşte bu zamanda kerrât, tarih, işâr, durûb-i emsâl ezberletmelidir. Çünkü bunların sevilerek yapılacağı bu devir geçtikten sonra dimağ ezberlemek istemez. Evvelâ ezberlenecek, bir zaman sonra ezberlenecek, unutulacak, muhakeme edilecek birçok zaman vardır.”

Halide Edib'e göre öğretmenler, çocukların hafızalarını lüzumsuz bilgiler ile doldurmalarına izin vermemelidirler. Çünkü hafıza bir ambar veya duvarlarına malûmât resimleri asılı bir oda da değildir. Öğretmenler, öğrencilerine çeşitli kaideleri öğretirken onların bu kaideleri ezberlemelerinden daha ziyade anlamalarına ve anlamış olduklarını kendi cümleleri ile anlatmalarına imkân vermemelidirler. Öğrencilerini çabuk öğrenmeleri için zorlamamalıdır. Çünkü anlamını bilmeden mantığa büründürülmeden yapılan öğrenmeler kalıcı öğrenme niteliğini kazanamaz(Halide Edib, 1327, s.106-107). Bu tür öğrenmeler ezbere dayanan fakat ezberlediği şeylerin gerçek anlamı öğrencinin kendisi tarafından da bilinmeyen çabuk unutulma ihtimali yüksek olan geçici öğrenmelerdir. İşte Halide Edib, ezbere dayalı bir öğretim yöntemine karşı çıkmış, bu yöntem ile yapılan sınavlardan da istenilen verimin alınamayacağını belirtmiş, bu sözlerini şu cümleleri ile dile getirmiştir(Halide Edib, 1327, s.107):

“Tahrirî imtihânlar şifahiden ziyâde talebeyi zihinlerini doldurmaya sevk eder. Talebinin yalnız malûmâtını değil, derece-i muhâkemesini de imtihân etmelidir. İmtihânda yeni suâller yeni tercümelemlerle talebenin malûmâtından ziyâde öğrendiği şeylerin kendisine verdiği kabiliyet ve iktidârı ölçmelidir. Bu yapılmadığından dolayı papağan gibi malûmâtı ezberlemiş şakirtlerin, efendilerin bu gün ellerinde diplomalar, tasdiknameler görürüz.”

Halide Edib, öğretmenlerin, derste anlatmış oldukları konuların kısa özetlerini, notlarını öğrencilerine vermelerinin önemli bir öğretimsel etkinlik olduğunu vurgulamıştır(Halide Edib, 1327, s.107-108).

Halide Edib, okullarda öğretmenlerin en çok ihmal ettikleri şeyin, çocukların yaratıcılıklarının ve hayal güçlerinin eğitilmesi meselesi olduğunu belirtmiştir. Ona göre tarihsel süreç içerisinde öğretmenler çocukların kendi hayal güçleri ile yarattıkları hikâyelere ahlâka aykırı bir tutum olduğu düşüncesi ile karşı çıkmışlar, onların bu yeteneklerini kısıtlama ve sınırlama yoluna başvurmuşlar, bu nedenden dolayı da çocukların hayal güçleri ve yaratıcılıklarının gelişmesine engel olmuşlardır. Oysa hiçbir öğretmen çocukların hiçbir melekelerini kısıtlama ve sınırlama yoluna başvurmamalıdır. Çünkü çocukların hayal gücü ve yaratıcılıklarının eğitimi meselesi öğretmenlerin terbiye etmeye çalıştıkları

melekelerin belki de başında gelen bir özellik olmalıdır. Hayal ve yaratıcılık, çocuklara hem fayda hem de zevk vermektedir. Şiir, müzik, resim, heykel gibi hayal gücü ve yaratıcılığa dayanan önemli sanat eserlerinin çocukların hayal etme ve yaratıcılık yeteneklerinin iyi bir şekilde terbiye edilmesi neticesinde ortaya çıktığı asla unutulmamalıdır(Halide Edib, 1327, s.115–116).

Halide Edib, öğretmenlerin çocukların yaratıcılık ve hayal güçlerinin olumlu yönde eğitimini sağlayabilmeleri için öncelikle kendilerinin sağlam bir hayal gücü yeteneğine sahip olmaları gerektiğini ön şart olarak ileri sürmüştür. Hapishane müdürleri gibi okul idareci ve öğretmenlerinin sert ve katı bir disiplin arayışı içerisinde olmalarının zamanının çoktan geçtiğini belirterek öğretmenlerin ince, zarif ve öğrenci psikolojisini iyi bilen yetişkinler olmalarının önemi ve gereği üzerinde durmuştur(Halide Edib, 1327, s.123–124).

Halide Edib'e göre öğretmenler, öğrencilerinin hayal güçleri ve yaratıcılık yeteneklerinin geliştirilmesi ve eğitilmesini sağlamalarının yanı sıra onların "tasavvur edebilme" yeteneklerinin gelişmesine de yardımcı olmalıdırlar. Bu amaç doğrultusunda öğretmenlere ders esnasında öğrencilerin aktif olarak derse katılımını sağlayan soru-cevap tekniğini kullanılmalarını önermiştir. Dersin bitiminde mutlaka öğrencilere o derste anlatılanlardan neler anladıklarının veya anlamadıkları yerlerin bir tekrarının yaptırılmasının etkili bir öğretim için faydalı olacağını belirtmiştir. Günümüzde de bireylerin tasavvur yeteneklerinin geliştirilmesinde kullanılan yöntemlerin başında "Soru-Cevap Tekniği" gelmektedir. Sokrates tarafından *genel geçerliliği olan kavramların bilgisini kazandırmak* amacıyla geliştirilen bu özgün metot ile insanların sahip olduğu temelsiz bilgilerin yıkılarak bunların yerine hakikat bilgisinin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Bu metot;

a-İroni Kademesi,

b-Doğurtmaca Kademesi olmak üzere iki kademedden oluşmaktadır. İroni kademesinde bireylerin kesin doğru olarak inandıkları bilgiler, sorular sorularak sarsılmaya çalışılmakta, bu da tümevarım yöntemi ile yapılmaktadır. Doğurtmaca kademesinde ise bireylerin sağlam zannettiği bilgilerin temelsiz olduğu kendilerine gösterildikten sonra öğretilmek istenen gerçek bilgi ve erdemler yine kendilerine buldurulmaktadır(Aytaç,1992, s.33). Halide Edib de Sokrat'ın soru-cevap tekniği ile öğrencilerine onların kendi kendilerine anlatmaya çalıştığı gerçeklerin cevaplarını buldurduğunu belirtmiş, soru-cevap tekniğinin eğitim ve öğretim faaliyetlerindeki önemini ifade etmeye çalışmıştır(Halide Edib, 1327, s.128–130).

Halide Edib'e göre öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyetindeki diğer bir görevi de öğrencilerine muhakeme yapabilme yeteneğini kazandırmaktır. Bunun için öğretmenler, derste anlatacakları konuları sebep-sonuç ilişkisine dayandırarak anlatmaya çalışmalıdırlar. Öğrencilerine kendilerine anlatılanlar ile ilgili olarak ne düşündüklerini sormalıdırlar. Kendi fikirlerini zorla kabul ettirmeye çalışmayıp öğrencilerinin hür düşünceli ve yorum yapabilme yeteneğine sahip birer birey olarak yetişmelerine bu yolla katkıda bulunmalıdırlar. Okutmuş oldukları kitaplarda yanlış bir şey gördüklerinde veya kitapta anlatılanlara katılmadıkları bir durum ortaya çıktığında bunu öğrencilerine söylemekten çekinmemelidirler. *Gerçek bir öğretmen; kitap öğretmeni değil, hakikat öğretmenidir.* Kitaplar öğretmenlerin derste kullandıkları sadece birer araçtır, asla amaç olmamalıdır. Öğretmenler, öğrencilerinin kendi fikirlerini rahat ve özgür biçimde ifade etmelerine imkân verirken onlarda asla gurur, kibir ve büyüklük duygularının ortaya çıkmasına fırsat vermemelidirler(Halide Edib, 1327:139–142). Dersin sonunda öğretmenler, öğrencilerin öğrendiklerini muhakeme yapabilme ve bunlardan bir netice çıkarıp çıkaramadıklarını öğrenebilmek amacıyla mutlaka bir özet yaptırmalıdırlar. Bu dersten öğrenmiş oldukları bilgileri yeni öğrenecekleri hususlara transfer edebilmelerine yardımcı olmalıdırlar. Öğretmenler, çocukların dersi anlamak amacıyla sormuş oldukları sorular karşısında hemen sinirlenip sabırsızlanmamalıdırlar. Çocukların sordukları sorulara sebepleri ile birlikte cevap vermelidirler. Hiçbir zaman kendilerine soru sorulmasından şikâyetçi olmamalıdırlar. Bilmelidirler ki, öğrenme yeteneği ve arzusu olan bir çocuk, bol bol soru sorar. Bu sorular saçma da olsa, o çocuğun zihninin ürünüdür(Halide Edib, 1327, s.150–152).

SONUÇ

Türk okuru için milli edebiyat akımı içinde iyi bilinen bir yazar ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın Halide Onbaşısı olma sıfatını taşıyan Halide Edib Adıvar, aynı zamanda eğitimci kişiliği ile de dikkatleri üzerine çeken bir edebiyatçı ve eğitimcidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Kız Öğretmen Okulu'nda (Dârülmualimât) öğretmenlik görevinde bulunmuş, bu görevi esnasında da

Horn'un kitabını kendisinden de eklemeler yaparak "Usul-i Tâlim ve Terbiye" adıyla Türkçeye çevirmiş ve bu eserini Kız Öğretmen Okulu'nda meslek dersi kitabı olarak okutmuştur. Halide Edib'in bu eseri çevirirken iyi derecede yabancı dil (İngilizce) bilmesi kendisine avantaj sağlamış, eserin kaynak metnini ilk elden görme ve okuma fırsatını elde etmesine yol açmıştır. Kitapta Doğu ile Batının eğitim anlayışlarından bahsedilerek bunlar aralarında çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. Doğu ve Batının tarihsel süreç içerisinde birbirlerinin eğitim sistemlerini ve eğitim anlayışlarını nasıl etkilediklerine değinilerek öğretmen ve eğitimcilerin tarihsel süreç içerisinde cereyan eden bu ilişkiler hakkında bilgi sahibi olmaları istenmiştir. Halide Edib, eserde geçen yabancı menşeli kelimelerin Türkçe karşılığını vermiştir. Böylece okuyucu kitlesinin eseri rahatlıkla anlamasını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Halide Edib bu eserde öğretmenlik mesleğinin niteliği, bir öğretmende bulunması gereken temel özelliklerin neler olduğu, öğretmenlerin öğretim faaliyeti esnasında hangi yöntem ve tekniklerden yararlanmalarının gerekliliği gibi temel konular üzerinde durmuştur. Halide Edib'in bu eserde ileri sürmüş olduğu fikirlerin bir kısmının günümüz eğitim anlayışında artık yerinin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak öğretmenlerin öğretim sürecinde öğrencilerini her yönleri ile tanımaya çalışmalarını gerekli görmesi, öğretmenlerin öğretim sürecinde başarılı olabilmesi için Psikoloji ilminin gereklerine sahip olmalarını şart olarak kabul etmesi gibi fikirleri günümüzde de genel geçerliliğini koruyan fikirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edib (1327). *Usûl-i Tâlim ve Terbiye*, İstanbul: Tanin Matbaası.
- (1992). *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- AYTAÇ, Kemal (1992). *Avrupa Eğitim Tarihi*, Nu:58, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş, Ş.-Muammer C. Mušta-Hasan Yılmaz-Önder Pilten (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitimin Temelleri)*, Konya: Mikro Basım-Yayım-Dağıtım.
- DEMİREL, Özcan.-Zeki Kaya(Editörler) (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- DURAKBAŞI, AYŞE (2000). *Halide Edib, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (1989). *Halide Edib Adıvar*, Türk Büyükleri Dizisi:16, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları:680.
- ERDEN, Münire (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- ERGÜN, Mustafa-Bahattin Ergezer-İzzet Çevik-Ali Özdaş (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: Ocak Yayınları.
- LEWIS, R. (2006). *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- NECATİGİL, Behçet (1978). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 9. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- ÖZDEMİR, Servet-H. İbrahim Yalın (1998). *Her Yönüyle Öğretmenlik Mesleği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- SÖRMEZ, Veysel(Editör) (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞANAL, Mustafa (2002). *Türkiye'de Öğretmen Okullarında Okutulan Meslek Dersi Kitaplarının Pedagojik Açından Değerlendirilmesi (1848-1918)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ŞANAL, Mustafa (2005). "Yenileşme Dönemi Eğitimcilerinin Öğretmenlik Mesleğine Bakışları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.18, s.137-154.
- ŞİŞMAN, Mehmet (1999). *Öğretmenliğe Giriş*, Ankara: PegemA Yayıncılık.